

RÓZSA MIKLÓS

FLÓRÁT ÁBRÁZOLÓ BOLTCÍMER A BUDAI VÍZIVÁROSBÓL

A Budapesti Történeti Múzeum 1964 nyarán megvásárolta a budai, volt Friedl cukrászda Flóra istennőt ábrázoló boltcímérét.¹

A nagyfokú írástudatlanság, amely a városokban is uralkodott, a középkortól kezdve annak a szokásnak meghonosodásához vezetett, hogy a kézművesek műhelyüket a ház homlokzatára, rendszerint a műhely bejárata fölé helyezett cégérrel, a mesterségnek gyakran művészi kivitelű jelvényével jelölték meg. A patikusok, kereskedők, fogadósok üzletüket ugyancsak megjelölték, mégpedig arra az elnevezésre utaló plasztikus vagy festett ábrázolással, a címerrel, amelyet üzletüknek, patikájuknak, fogadójuknak adtak.

Amíg a kézművescégek minden szakmában a kézművesség differenciálódásának megfelelően kialakult jellegzetes szerszámot vagy készítményt ábrázolnak, és így csak szakmánként térnek el egymástól, addig a patika-, fogadó- és üzletcímerek nem szakmánként, hanem üzletenként változnak.

A cégeket a boltbejárat fölött, a homlokzati falsíkból kinyúló rúdra akasztották. A festett boltcímereket rendszerint a bejárat mellé a falra, vagy a bolt kitárt ajtószárnnyára függesztették.

Az üzleteknek nem a tulajdonos neve, hanem a címer — XIX. század eleji elnevezés szerint: boltcimer — ábrázolata szerint való megjelölése úgyszólván Európa-szerte szokásos, a boltcimer elterjedése pedig a XIX. század első felében Pesten éppúgy, mint például Párizsban, a város egyik jellegzetessége². Pesti vonatkozásban Garay írja egyik tollrajzában; „Ha végig megyünk Pest utcáin, boltfeletti tarka személy hieroglyphákat vizsgálva, épületes szemlélődést tarthatunk e csekélynek látszó tárgy felett is”. A boltcímereket színezésük, „az alakok és jelképek, szóval a festvények” szerint is vizsgálja, s megállapítja, hogy gyakran „magyarságunk s nemzetiségünkre emlékeztető számos egyebeken kívül, nemzeti zászlóval, magyar koronával, magyar címerrel, nemzeti szalaggal, mágnással, gárdistával, magyarral, s szép magyarnóval találkozunk: de több jeles magyar királyaink s híres férfaiinkkal is ú. m. Attila, Buda, Árpád, Sz. István, Sz. László, Mátyás király, Zrínyi, stb. egész életnagyságú képeikkel, melyek között több igen szép munka. Legköltségesebbek a cukrászok, csaknem mindnyájának mythológiából vett címere van, mint Hébe, Iris, Io, Amor stb. de van a görög Olympnak ezeken kívül még egy egész tábora, mint Juno, Fortuna, Minerva, Flora, 3 Gratia, a bőség szarva, Saturnus, stb. . . .” Megemlékezik az állatokat ábrázoló boltcímerekről is, s végül nem mulaszt el élcélődni azon, „Hogy ezen jelképek, személyek aztán a legkritikábban jellemzők, a legtöbb esetben pedig úgy illenek a boltos foglalatosságához, mint ököl a szemre — a szemlét csak mulatságosabbá teszi. Így p. o. hogyan jut épen a bölcsesség istennője, Minerva azon tisztelethez, hogy . . . az illatszereknek, kendőző és szépítő mosdóvizek és szappanoknak jelképe legyen; vagy mikép illik Liszt Ferenc egy csizmadia műhelye fölé, azt Minerva bölcsességére bizzuk”.³

A XIX. század elején fellendülő pesti kereskedelem üzleteit nemegyszer fényűző módon díszítették. Fischer Péter a XIX. század első felének legjelentősebb pesti cukrásza volt,⁴ aki „A Hébéhez” címzett, fényesen berendezett Szervita téri (ma Martinelli tér) cukrászboltját 1822-ben — elsőként — portálékirakattal látta el. Kezdeményezése csakhamar követőkre talált⁵ és ettől kezdve a boltcímereket a portáléba foglalva helyezték el, amint ez a Fischer-féle cukrászboltról írott tudósításból⁶ és a volt Kígyó patikát ábrázoló festményről is megállapítható⁷ (1. kép).

Pest gazdasági életének fejlődése, az üzletek, boltok számának szaporodása és a csinosításukra irányuló törekvés folytán meglehetősen nagy volt a boltcímerek iránti igény. Ugyanakkor a művészeti alkotásokat még kellően nem értékelő és ezért nem is nagyon kereső közönség hiányában amúgy sem

1. kép. Boltcímer elhelyezése portaléba foglalva. A Kígyó patika a XIX. században. Cserna Károly vízfestménye
In das Ladenportal eingebautes gemalenes Schild. Die Schlangenapotheke im 19. Jahrhundert. Aquarell von K. Cserna

kedvező anyagi körülmények között élő festők szívesen vállaltak boltcímerfestést. Boltcímereink az egyéni ízű, sajátos pest-budai biedermeier festészet alkotásai. Festőik, nem egy esetben akadémiai festők⁸.

A pest-budai boltcímernek javát Lyka Károly ismerteti a kor művészetéről írott alapvető művében, Horváth Henrik esztétikai értékelésüket adja⁹.

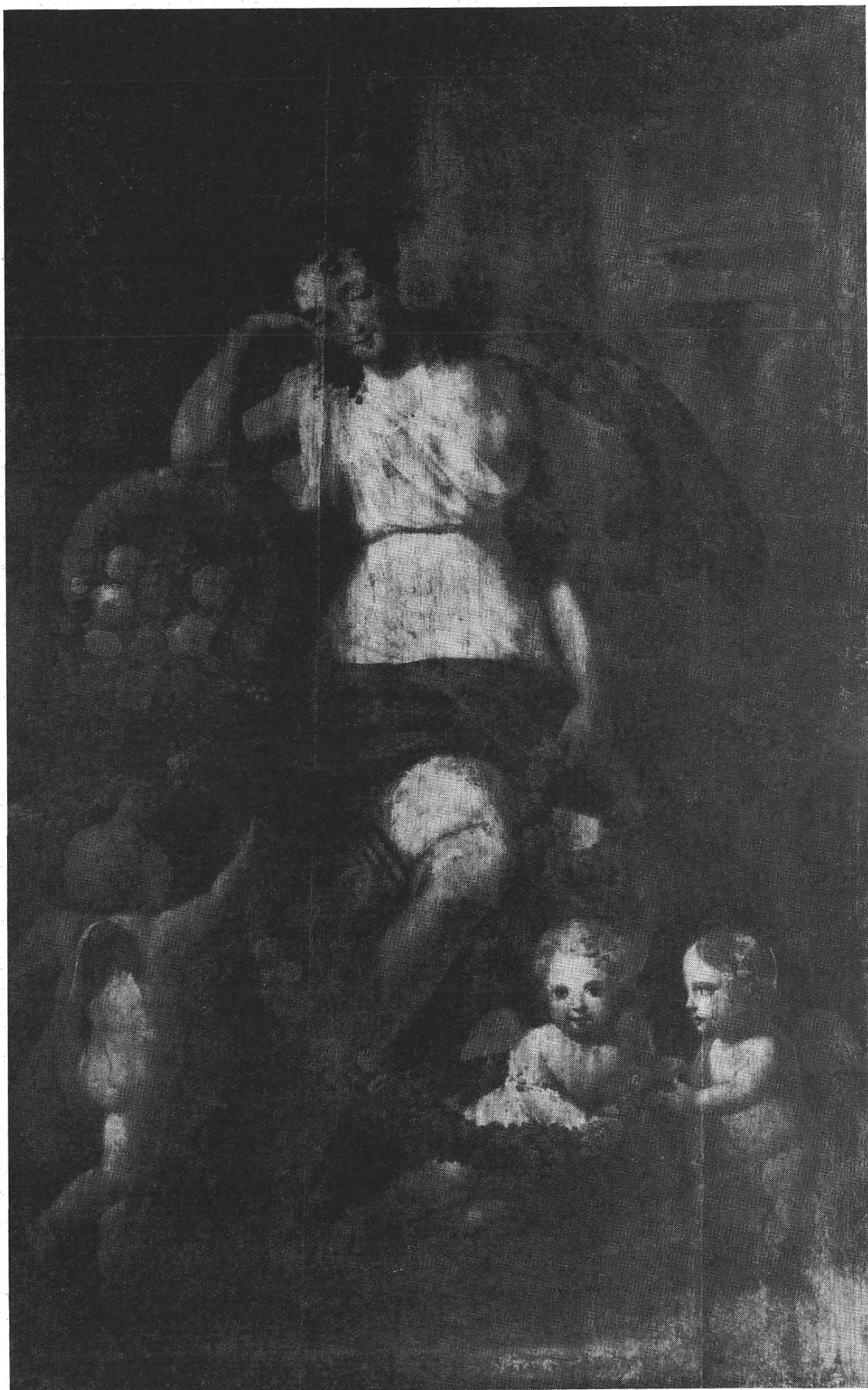
A Flóra boltcímer Lyka Károly nem említi¹⁰, Horváth Henrik csak annyit ír róla, hogy a boltcímerfestészet egyik kiváló alkotása. Indokolt tehát, hogy a Múzeum új szerzeményét mint művészeti alkotást és mint város-, illetve ipartörténeti emléket közelebbről megvizsgáljuk.

A Flóra boltcímer 116 cm széles és 188,5 cm hosszú, fatáblára festett olajkép, 3,5 cm széles, barna fakerettel.

A kép Flórát, a római mitológia alakját, a virágok, a tavasz istennőjét ülve ábrázolja, jobb könyökkel a mellette levő és különféle színű virágokkal telt henger alakú kosárra támaszkodva, fehér ruhában, kékszöld kendőben, fején virágkoszorúval, a bal kezében ugyancsak virágkoszorút tartva. A barnás színű háttérben, a kosár mögött, lombos fák, Flóra bal oldala mögött pedig kör alakú ion oszlopcsarnok látható. Az előtérben, a kosár alatt, kissé háttal álló szárnyas puttó Flóra felé nyújtja azt a virágfüzért, amelynek másik végét a jobb oldal előtérben ülő két szárnyas puttó egyike tartja (2. kép). A kép állapota általában jónak mondható, de tisztításra és restaurálásra szorul.

Boltcímerünk első említésével a Nemzeti Újság 1923. március 18-i számában találkozunk. A Pérely Imre rajzával (3. kép) illusztrált cikk írója nem ad választ arra, hogy ki festette a képet, csak annyit említ, hogy: „Van valami név a sarokban, de nem igen lehet kibetűzni. Valószínűleg híres festő lehetett abban a korban...”.

A kép megvizsgálásakor, a jobb alsó sarok letisztítása után olvashatóvá lett a festő — Warschag Jakab — neve.

2. kép. Warschag Jakab: Flóra. A Friedl cukrászda boltcímere
Jakob Warschag: Flora. Ladenschild der Friedlschen Zuckerbäckerei

3. kép. Pérely Imre rajza a Flóra boltcímerről (1923)
Zeichnung von dem Ladenschild Flora von Emmerich Pérely
(1923)

fülkében álló, 1818-ból való Flóra-szobrát. 1827-ben Klieber József készített egy Flóra-szobrot, amelyet a Nádor utca 9. sz. ház kapucsarnokában állítottak fel. Az antik világ felidézése érzetű hatását a boltok elnevezésénél és a boltcimer-festészetben is. Ezért látott Garay városi sétája alkalmával Ámort, Hébét, Iot, Irist és Saturnust ábrázoló boltcímereket, ezért festett Heinrich Ede Naisz Dorottya utcai cukrász-boltja részére Európa elrablását ábrázoló boltcímert.¹⁸

Az említett klasszicista Flóra-szobrok mérsékelt, nyugodt, inkább hideg tartásukkal, testhez simuló ruhájukkal, a téma korábbi ábrázolásmódjának példái. Warschag Flóra-képét a főalak nyugodtsága, megelégedettségre utaló tartása ellenére is mozgalmasság hatja át. A kendő ívelt lobogása éppen úgy a barokk-rokokó légkört idézi, mint a képről áradó enyhe kacérság. A kép annak jelét viseli, hogy az 1830-as évektől kezdve a biedermeier szemléletében, hangulatában bizonyos eltérés mutatkozott a klasszicista merevségtől. Klasszicista köntösben élő barokk tradíciók lépnek elő és megjelenik a rokokó tompított, polgári utánérzése.¹⁹ Ha ennek tudatában próbáljuk meghatározni boltcimerünk festésének idejét, akkor a Flórát a harmincas évek végéről vagy a negyvenes évek elejéről származó alkotásnak kell tekintenünk.

Újabb, a boltcímerről vonatkozó adatokat a Friedl-cukrászda története nyújt.

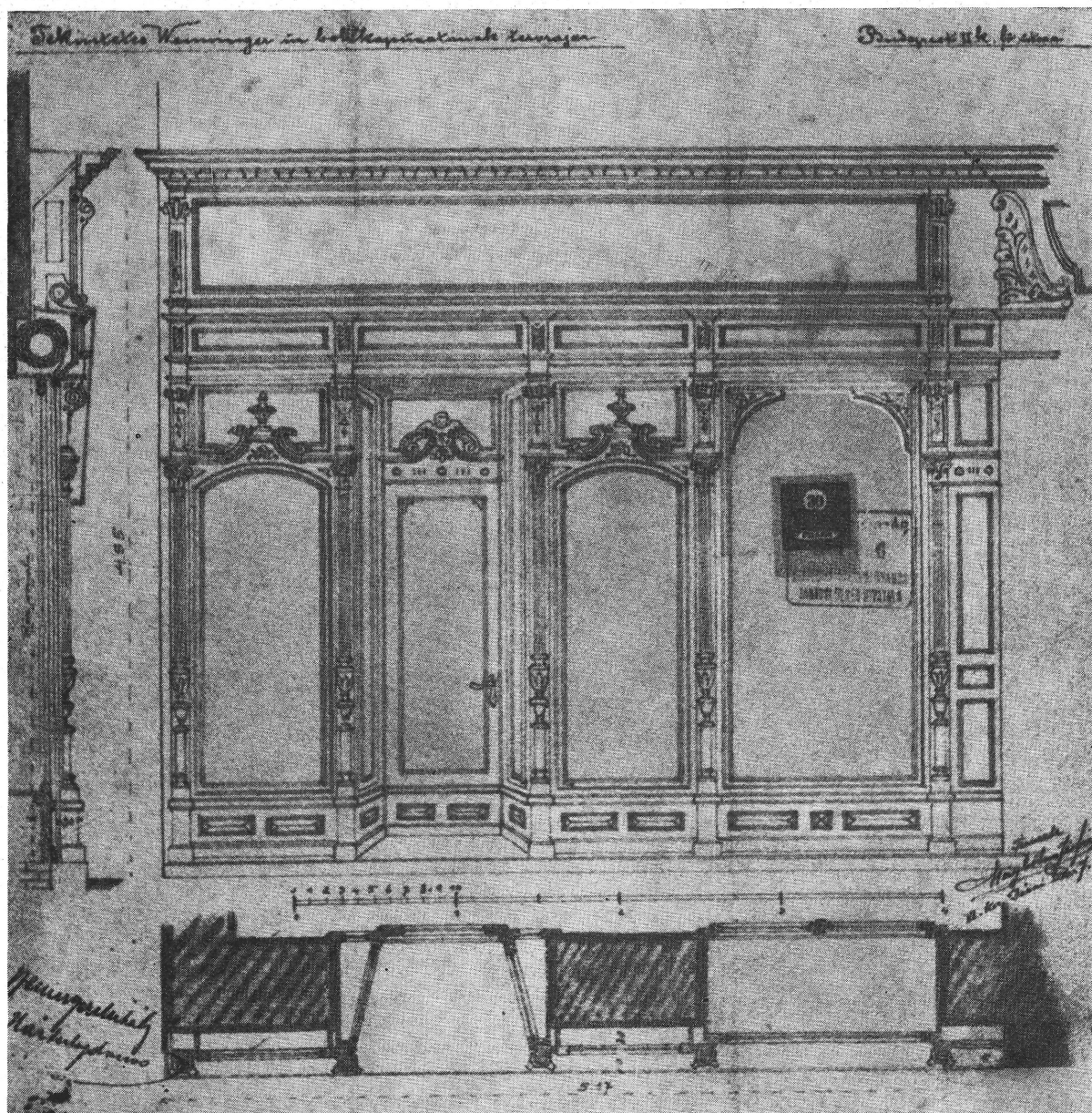
Friedl Ferenc Ede Bécsben született 1816 körül,²⁰ gyermekkorában került Budára, ahol 1831. január 1-én Conti Caetan szegődött cukrászinasnak, és nála szabadult fel 1836. január 1-én.²¹ A budai városi tanácstól 1850. február 14-én cukrásziparjogot kapott azzal, hogy iparát a Lánchíd környékén folytathatja.²² Műhelyét és üzletét a Fő utca 142. sz. alatt nyitotta meg,²³ és fenntartotta 1869. augusztus 12-én bekövetkezett haláláig.²⁴

A Nemzeti Újság — nagyrészt az üzletalapító leányának, Friedl Jozefának közlésén alapuló — már említett cikke szerint Friedl a Flóra boltcímert az iparjog elnyerése előtt két évvel, 1848-ban vásárolta. Ugyancsak az iparjog elnyerése előtt, 1847-ben vásárolta üzletének a mai napig fennmaradt bútorzatát is. Az, hogy a Flóra kitől, miként került Friedl tulajdonába, korábban kié volt, — a családi irattár nagy

Warschag Jakab életére és működésére vonatkozó — hiányos — adatokat Lyka foglalta össze.¹¹ Eszerint a morva származású, budai születésű Warschagot eredetileg Dworzak-nak hívják, mely név — nyilván a könnyebb kiejtés érdekében — Warschagra, néha Varságra változott. Warschag művészeti oktatója Hermann Neefe¹² tájkép-, arckép- és színházi festő volt, aki a Rondellába helyezett pesti színháznál is működött, ahol Warschag apja asztalos volt. Warschag boltcímereivel vált ismertté és keresetté, de festett arcképet, vedutát, oltárképet és más bibliai tárgyú képet is.¹³ Működésének idejét Lyka 1827 és 1855 közé teszi, de van rá adat, hogy már 1822-ben is működött.¹⁴ Ezeket az adatokat a legújabb kutatás azzal egészítette ki, hogy tőle származik a Nógrád megyei Keszeg, Terecske és Tolmács község római katolikus templomainak főoltárképe is.¹⁵

Warschag különböző tárgyú boltcímerei¹⁶ között mitológiai tárgyúakat is találunk. Ezek a Lueff-féle Kristóf téri illatszerbolt Minervája, egy budai drogéria részére készült Junója, Kortschak Vilmos Kristóf téri cukrászboltjának Sylphidje¹⁷ és az általa tárgyalt Flóra.

A mitológiának a pesti biedermeier művészetbe való bevonulása elsősorban a házakat dekoráló szobrokon keresztül történt. Megjelentek a Flóra-ábrázolások is. Időrendben elsőként ismerjük Dunaiszky Lőrincnek az Október 6. utca 20. sz. ház udvarán,

4. kép. Fő utca 28. A Friedl cukrászda portáléja 1907—1922 között. Mayböhm József fia cég terve
Haupt-Gasse 28. Portal der Friedlschen Zuckerbäckerei zwischen 1907—1922. Planentwurf der Firma Joseph Mayböhm Sohn

részének elpusztulása miatt — ma már nem ismeretes. A Garay által említett pesti Flóra boltcímernek Friedl Flórájával feltételezett azonossága tekintetében a következő levéltári adatok csak a valószínűségig terjedő következtetést engednek.

Pesten „A Flórához” Tolle György címezte a városi tanácstól 1838. július 3-án elnyert iparjog alapján a Nagyhid utcában (ma Deák Ferenc utca) megnyitott cukrászboltját, amelyet később az Űri utcába (ma Petőfi Sándor utca), majd a Király utcába (ma Majakovszkij utca) helyezett át. Tolle 1845-ben csődbe került, és „A Fehér hajóhoz” címzett fogadó udvarán állította fel cukrászbódéját. 1848 augusztusában „körülménei által kényszerítve” Pécsre költözéshez kért a városi tanácstól bizonyítványt, amelyet szeptember 2-án meg is kapott. 1848 végén el is távozott Pestről, de ezt megelőzően az Ország úton (ma Tanács körút) „újonnan nyitott kisszerű cukrászbolt”-ját haszonbérbe adta, majd 1851-ben visszaköltözött Pestre.²⁵

A fentiek alapján lehetségesnek tartjuk, hogy Friedl Flórája azonos Tolle boltcímerével, hiszen ugyanabban az évben vásárolta a Flórát, amikor Tolle Pécsre törekedett. Ezt a feltevést támasztja alá az is, hogy 1846-ban Tolle a többi pesti cukrásszal keletkezett iparjogi vitájában a városi tanácshoz intézett beadványá-

5. kép. A Friedl cukrászda a XX. század elején
Die Friedlsche Zuckerbäckerei zu Beginn des 20. Jahrhunderts

Lehet, hogy a Flóra egy ideig itt is boltcímerül szolgált. 1907-ben azonban a háztulajdonos az üzlet elé olyan portálét építtetett²⁸, amelynek elrendezésére tekintettel Flóra többé nem szolgálhatott boltcímerül. Az empire formatárából merítő eklektikus díszítésű portálét Mayböhm József fia budapesti asztalos cég tervezte (4. kép).

A Friedl cukrászdát 1893. december 5-én a II. ker. Elöljáróságtól nyert iparigazolvány alapján ifj. Friedl Ferenc vette át,²⁹ aki a szakmát 1868. május 20-tól 1872. május 20-ig Stück József pesti cukrászmesternél tanulta.³⁰ Az ő idejében keltette fel a boltcímer első ízben a Fővárosi Múzeum érdeklődését, amely a századforduló óta foglalkozott a gondolattal, hogy azt megvásárolja.³¹

A Fő utca 28. sz. házat 1910. október 22-én megvásárló Magyar Országos Központi Takarékpénztár 1922-ben nagyobb átalakítást végeztetett a házon, amelynek során a déli üzlethelyiségből és a hozzá kapcsolódó műhelyből, raktárból és cukrászsegéd-hálóteremből lakás lett, a Friedl cukrászda pedig a ház északi, a Ponty utca sarkán levő üzlethelyiségbe került.³² A Nemzeti Újság cikkéből tudjuk, hogy ezt követően a volt boltcímer az üzlet belső terében akasztották ki, és ott maradt ifj. Friedl Ferenc 1930. április 13-án bekövetkezett halála után is,³³ amikor az üzletet, a cukrászatot nála kitanult fia, Friedl Ede vette át.³⁴ 1936-ban a Takarékpénztár lebontatta a házat és helyére felépítették a ma is álló több emeletes modern bérházat. Ekkor került a Friedl cukrászda a II. ker. Corvin tér 6. sz. házba, ahol 1936. május 1-én nyílt meg. A Flóra kép egy ideig ennek is díszje volt.

1942. október 2-án meghalt a harmadik nemzedéket képviselő Friedl Ede, akitől özvegye vette át és vitte az üzletet egészen 1952. december 6-ig, amikor az iparjog megszűnt, és a helyiségben az állami vendéglátóipar megnyitotta a Domino espressót.

A Friedl cukrászda 103 évi fennállása után megszűnt, hangulata azonban tovább él. A Fő utca 20. sz. műemléki házat, mely a második világháború idején súlyosan megsérült, 1951–1952-ben helyreállították. A ház északi üzlethelyiségében nyitott állami cukrászdába került — és jelenleg is ott áll — a Friedl cukrászdának az a biedermeier berendezése,³⁵ amely az üzletalapító Friedl által történt vásárlást követően évekig itt állott. Ennek az üzletnek azonban a Flóra sem boltcímere, sem belső díszje nem lett.

Warschag Flóra boltcímere biedermeier festészetünk egyetlen eddig ismert Flóra-ábrázolása. Város-történeti jelentősége az, hogy rajta kívül több pest-budai cukrászboltcímer nem maradt ránk.

Figyelemre méltó, hogy a pesti cukrászok előszeretettel választottak mitológiai tárgyú boltcímereket, és ezek egy részét Warschag Jakab festette. Megválaszolásra váró kérdés, milyen összefüggésben van ez azzal, hogy 1826 és 1833 között Budán — előbb a Vizivárosban, aztán a Tabánban — egy Varságh Alajos nevű cukrász működött.³⁶ A választ talán megkapjuk, ha a tabáni cukrász és a festő Warschag esetleges családi kapcsolatai ismertté válnak.

ban még azt írja, hogy „számos évek óta használt Czimemet” „A Flórához”, mely a közönség előtt nevem alatt ösmeretes, megtartottam”.²⁶ A haszonbérbe adott „kisszerű cukrászbolttal” kapcsolatban — 1851. évi — iparjogi eljárásban viszont már nem tesz említést arról, hogy üzlete „A Flórához” lenne címezve. A valószínűség, amely Friedl és Tolle Flórájának azonossága mellett szól, csak támogatja azt a megítélésünket, hogy boltcímerünk festésének ideje az 1830-as évek végére esik.

Friedl Ferenc Ede halála után iparát felesége özvegyi jogon gyakorolta, s üzletét 1878 és 1880 között áthelyezte a Fő utca és Ponty utca sarkán álló 146. sz. ház²⁷ Fő utcai homlokzata déli üzlethelyiségébe.

JEGYZETEK

¹ Budapesti Történeti Múzeum Újkori Osztálya Ht. 64.6.

² Grand Larousse encyclopedique en dix volumes. Paris, 1960—1964. II. 569.

³ Forradalom előtt. Budapesti tollrajzok és életképek Petőfi korából. Szerk.: Waldapfel József. Bp. é. n. 31. — Garay ezt a tollrajzát hasonló szöveggel, de a nem magyar feliratú boltcímerket ostorozó hazafiasabb változatban is megírta. L. Honművész 1833. 460. (folyt. 466.)

⁴ Fischer Péter Pesten született. Troll Péter pesti cukrásznál szabadult fel 1818-ban. Budai és bécsi legényévek után 1823-ban megvette Troll üzletét. 1823. XI. 8-án iparjogot, 1825. I. 10-én polgárjogot kapott a pesti városi tanácstól. Üzlete a Szervíz tér 444. sz. alatt volt. Ezenkívül a téren, majd a Színház (ma Vörösmarty) téren nyári fagyalatozó kioszkot is tartott fenn. Korának legjelentősebb pesti cukrásza, aki „...szakadatlanul oda irányzta minden törekvését, hogy egyrészt a Cukrászság azon alárendelt állásából és függőségéből, melynek bilincseiben az előtt állott, kiemeltessék, és a kifejlődésnek azon fokára juthasson, mely akár melly mesterségnek egyedül képes mind a helybéli, mind a vidéki, mind pedig a kereskedő Közönség előtt hitelt és bizodalmat szerezni — más részéről pedig, hogy ezen felvirágozó Sz(abad) K(irályi) város a kényelem és kellem tekintetében is gyarapodjék.” Üzletéhez áruraktár, gyümölcsraktár, borospince, sütő- és főzőkonyha, műhely, irodahelyiség és pince tartozott. 1833-ban 13 legényt, 6 inast, 4 üzleti eladót és 4 háziszolgát foglalkoztatott. A nyersanyag egy részét Bécsből, Frankfurt a. Mainból és Triesztből szerezte be. Tekintélyes szerepet játszott a pesti és budai cukrászok közös ipari szervezetének léterhozására irányuló — bár eredményre nem vezető — munkában. 1843. X. 19-én halt meg, Pest sz. kir. város levéltára a Fővárosi Levéltár őrizetében (a továbbiakban P. lt.) Relationes archivi novi (Rel. a. n.) 2023.; P. lt. Tanácsülési jegyzőkönyv (Tjk.) 1825. I. 8. —130.; P. lt. Testamenta archivi novi (Test. a. n.) 3515.; P. lt. Tanácsi iratok II. 823/1858.

⁵ Lyka Károly: A magyar művészet 1800—1850. A táblabíró világ művészeté. Bp. é. n. III. kiadás 448.

⁶ Der Spiegel 1837. 719.

⁷ Cserna Károly vízfestménye a Budapesti Történeti Múzeum Újkori Osztályán. A képen ábrázolt boltcímer a Flóra festőjének egyik műve.

⁸ A XIX. sz. első felének művészetére: Lyka, i. m., Zolnai Béla: A magyar biedermeier. Bp. é. n. A magyarországi művészet története I — II. Bp. 1961—62. szerk.: Dercsényi D. — Zádor A.

⁹ Lyka, i. m. 491—93. — Horváth Henrik: Zur aesthetik der altpester Firmentafeln. A Műgyűjtő 1931.

¹⁰ Ezzel kapcsolatban Lyka professzorhoz intézett levelemre érkezett válaszelemben a professzor úr közölte, hogy a Flóra boltcímerrel nem foglalkozott, azt nem ismeri.

¹¹ Lyka, i. m. 492.

¹² *Bonn 1790. IX. 3. † Bécs 1854. II. 24. Thieme-Becker, Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart. XXV. 373.

¹³ Schoen Arnold: Budapest székesfőváros kórházainak és emberbaráti intézményeinek kápolnája. TBM VII. Bp. 1939.

¹⁴ Vojdisek, Joseph: Adressbuch der königlichen freyen Stadt Pesth. Pesth 1822.

¹⁵ Genthon István, Nógrád megye műemlékei. Bp. 1954. 246, 424, 425, 314.

¹⁶ A Nádor szálló részére a nádor arcképét (Der Spiegel 1835. 400.), Kölber kocsigyárosnak a Kölber házat és környékét (uo. 1836. 500.), Zöhl Kígyó utcai divatárusnak egy zarándokot ábrázoló boltcímeret festett (uo. 1839. 596.). Ezekon kívül egy Magyar Királyt- és Magyar Ifjú-t (Kazinczy Ferenc: Pestre. Bp. 1929. 23.), továbbá egy boltcímerén Zrínyi Miklóst (Horváth i. m. 210), a Kígyó patika részére pedig a — fára körben felkúszó kígyót ábrázoló — már említett címerképet festette.

¹⁷ Der Spiegel 1839. 40. — 1845. 942—943. — Lyka i. m. 492. Horváth i. m. 210.

¹⁸ Honderú 1843. 315.

¹⁹ Hanny Herald Hansen: Die Kostümggeschichte aller Zeiten. München—Zürich, 1961. 220, 227—38.

²⁰ Budapest-Krisztinavárosi Plébánia Liber Copulatorum 1832. 100. — Budapest-Alsóvízvárosi Plébánia Liber Defunctorum (a továbbiakban L. D.) III. 183. N° 17.

²¹ Felszabadítólevele Hazai J. cukrászipartörténeti gyűjteményében.

²² Buda sz. kir. város levéltára a Fővárosi Levéltárban, (a továbbiakban B. lt. illetve F. L.) Correspondentiae Magistratuales 2032/1850.

²³ Ma Fő utca 20. — V. ö. Budapest főváros Duna jobbsparti részének s az új és régi házszámok mutatókönyve. Bp. 1882. A budai helyrajzi számok összehasonlító jegyzéke. 1—2. Bp. 1903. A budai helyrajzi számok összehasonlító jegyzéke. Bp. 1924.

²⁴ B. lt. Közmunkaösszeírás jegyzőkönyvek 1852—1857. Budapest-Alsóvízvárosi Plébánia L. D. III. 183. Pester Lloyd Kalender ... mit einem Adressenbuch 1859—1868.

²⁵ P. lt. Rel. a. n. 10.566. — P. lt. Vegyes 1848/49. 535. — P. lt. Tanácsi Iratok 7160/1850—52.

²⁶ P. lt. Rel. a. n. 10.566.

²⁷ Fő utca 146. sz. ma Fő utca 28.

²⁸ Bp. Főváros Tanácsa Tervtára (továbbiakban: Tervtár) 80.143/1922. — III. és 111.793/1907. III. sz. alatt jóváhagyott tervek.

²⁹ F. L. Budapesti Cukrászok és Mézeskalácsosok Ipartestületének iratai 361/1931.

³⁰ Felszabadítólevele Hazai J. gyűjteményében.

³¹ A Nemzeti Újság idézett cikke.

³² Tervtár 80.143/1922. — III. sz. a. jóváhagyott terv.

³³ Egykorú fényképfelvétel özv. Hellmann Dezsóné tulajdonában.

³⁴ 1912. júl. 31-én kiállított bizonyítványa Hazai J. gyűjteményében. Budapest I. ker. Tanács Irattára 599/200/1952. sz.

³⁵ Borsos László: Műemlékhelyreállítások a fővárosi közületi tatarozások keretében. Magyar Építőművészet 1955. 277—281.

³⁶ B. lt. Tjk. 1831. X. 7. — 5750., — B. lt. Ordo Alphabeticus omnium Contribuentium Liberi Regiae Civitatis Budensis pro anno 1826. — Alphabetisches Gewerbuch über die unzünftigen Hantierungen. Pro Anno 1833.

LADENSCHILD MIT DER GESTALT DER GÖTTIN FLORA AUS DER WASSERSTADT VON BUDA

In der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts wurden die Geschäfte, Apotheken, Gasthöfe, Zuckerbäckereien nicht mit dem Namen des Eigentümers, sondern ihrem Firmenaushang nach bezeichnet. Diese Ladenschilder wichen von dem Aushang der Handwerker im allgemeinen insofern ab, dass während die letzteren die für die einzelnen Gewerbe typischen Werkzeuge, Erzeugnisse darstellten und dementsprechend nur nach Gewerben unterschiedlich waren, wechselten die Schilder der ersten je Besitzer und Laden. Von den Pester Ladenschildern sind die gemalten — die aus dem Wirtschaftsleben der Stadt hervorgegangen, und par excellence-Schöpfungen der Pester Biedermeiermalerei sind und zu dem in individueller Art klassizistischen, bürgerlich-nationalen, eigenartigen, biedermeierlichen Pest-Budaer Stadtbild gehören — am charakteristischsten. Unter ihren Schöpfern sind auch akademische Maler zu finden.

Die Ladenschildersammlung des Budapestischen Historischen Museums vermehrte sich im Jahre 1964 mit dem Ladenschild der ehemaligen Budaer Zuckerbäckerei Friedl, das die Göttin Flora darstellt. Die vorliegende Studie steckte sich die Untersuchung dieses unter den ähnlichen Stücken bedeutendsten Ladenschildes zum Ziele.

Nach der Beschreibung des Ladenschildes berichtet die Studie darüber, dass sein Maler der in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts in Buda geborene, jedoch aus einer mährischen Familie stammende Jakob Warschag war, der mehrere solche Schöpfungen hinterliess. Unter diesen finden wir auch solche mit mythologischen Themen. Der Einzug der

Mythologie in die Ladenschildmalerei war die natürliche Folge dessen, dass das mit dem Empire verschmolzene ungarländische Biedermeier von der Luft des antiken Ideals durchweht wurde.

Die Darstellungsweise der Flora von Warschag widerspiegelt trotz dem klassizistischen Thema das Invordergrundtreten der Barocktraditionen in den 1830er Jahren. Das Bild trägt die Merkmale jener Strömungen an sich, die im ungarländischen Biedermeier zur Geltung gekommen sind.

Die Entstehungszeit des Bildes fällt, aus der Darstellungsweise gefolgert, auf das Ende der 1830er Jahre. Diese Beurteilung wird durch jene Umstände unterstützt, die in der Studie mit der Geschichte der Friedlschen Zuckerbäckerei im Zusammenhang beschrieben werden.

Das Schicksal des Ladenschildes wird vom Verfasser in die Geschichte der drei Generationen hindurch — insgesamt 103 Jahre lang — bestandenener Zuckerbäckerei verflochten beschrieben.

Warschags Flora ist das einzig erhaltene gebliebene Ladenschild einer Zuckerbäckerei aus Pest-Buda. Dies verleiht diesem Objekt seine stadtschichtliche Bedeutung.

Die Klarlegung des Zusammenhanges zwischen den Tatsachen, dass einerseits für die Pester Zuckerbäcker — die überwiegend mythologische Ladenschilder gewählt haben — mehrere Ladenschilder desselben Themenkreises von Jakob Warschag gemalt wurden und andererseits zur gleichen Zeit in Buda ein Zuckerbäckermeister, namens Varságh tätig war, bezeichnet die Abhandlung für eine spätere Forschungsaufgabe.